

KENNISDOCUMENT JONGEREN EN ZWERFAFVAL

NederlandSchoon

Stichting NederlandSchoon
Den Haag, juli 2020

INHOUDSOPGAVE

Jongeren en zwerfafval	3
Zwerfafval weggooien: gewoontegedrag?	4
Dé jongere bestaat niet	6
Succesfactoren	7
Aanpak en campagnes	8
Educatieve middelen	10

JONGEREN EN ZWERFAFVAL

Jongeren tussen 12 en 18 gooien veel zwerfafval weg¹. Niet alleen op en rondom scholen, maar ook op andere plekken. In dit document laten we zien wat de reden hiervan is en hoe complex de aanpak is van deze groep. Ook delen we succesfactoren en laten we voorbeelden van succesvolle campagnes zien.

¹ WIN segmentatie Kantar Public 2017

ZWERFAFVAL WEGGOOIEN: GEWOONTEGEDRAG?

Kinderen zijn heel ontvankelijk voor het onderwerp zwerfafval, helemaal wanneer het gerelateerd is aan de kwalijke gevolgen van zwerfafval voor dieren. Ook heeft het raakvlakken met de opvoeding. Je troep zomaar op straat of in de natuur gooien is not done. We zeggen dan 'Jong geleerd, is oud gedaan'. Maar, was het maar zo makkelijk. Tussen dat jong en oud zit een periode die extra aandacht, tijd en geduld vereist als het gaat om zwerfafval-educatie en het juiste weggooigedrag.

Zwerfafval weggooien is grotendeels onbewust gedrag dat wordt beïnvloed door onder meer groepsprocessen, identiteitsvorming, leeftijd en opleidingsniveau. Het is (deels) sterk gewoontegedrag en dat verander je niet zomaar. Vaak hebben jongeren de intentie om bepaald gedrag te vertonen, maar dat betekent lang niet altijd dat dit ook daadwerkelijk gebeurt (intention-behavior gap).

Jongeren weten heel goed dat het fout is om plastic, blikjes of ander afval in de natuur te gooien, maar weten vaak niet hoe slecht het is. Ze zoeken een identiteit en zetten zich af tegen volwassenen. Dat ze gemakzuchtig zijn en zwerfafval niet in de prullenbak gooien, heeft een aantal redenen².

LAW OF LEAST EFFORT

Jongeren lijken zich te houden aan de 'law of least effort'. Ze willen zo min mogelijk moeite doen om afval weg te gooien. Als ze om moeten lopen om afval in de prullenbak te gooien, dan doen ze dat niet.

GEEN ZICHTBARE GEVOLGEN VOOR DE OMGEVING

Hun handelen heeft geen direct effect op hun omgeving. Ze kunnen in de eerste pauze afval op de grond gooien, in de tweede pauze is dat opgeruimd dankzij corvee en conciërges.

PEER PRESSURE

Iedereen doet het. Voor jongeren is het belangrijk wat de buitenwereld van hen denkt: willen ze stoer overkomen of juist heel verantwoordelijk? Willen ze graag bij een groep horen of willen ze juist opvallen? Dit zijn belangrijke vragen die het gedrag omtrent zwerfafval bepalen.

Peer pressure werkt overigens twee kanten op. Het kan negatief, maar ook positief gedrag stimuleren. In de puberteit halen jongeren hun identiteit deels uit de groep. Als het normgedrag verschuift naar 'netjes weggooien', dan zal dat invloed hebben op meerdere jongeren. Waarschijnlijk is die invloed sterker dan bij volwassenen.

SOCIALE CONTROLE

Als volwassenen kunnen zien dat je zwerfafval veroorzaakt, voelt dat vervelend. Jongeren worden dan meer geconfronteerd met de norm dat je afval eigenlijk in de afvalbak hoort te gooien, waardoor tevens de spanning wordt vergroot.

² Onderwijscommunicatiebureau Podium

GEEN ZICHTBARE GEVOLGEN MILIEU

Jongeren weten heel goed wat slecht is voor het milieu, maar niet hóe schadelijk zwerfafval is. Onbekend is dat afval niet alleen dikwijls tientallen jaren blijft liggen, maar voorzichtig vergaat, waarna er zogenaamde microplastics overblijven van plastic afval.

GEEN GEVOEL ER IETS AAN TE KUNNEN DOEN

Dat zwerfafval slecht is voor het milieu, is voor veel jongeren (en volwassenen) duidelijk. Het grote probleem is dat jongeren (en volwassenen) niet het gevoel hebben er iets aan te kunnen doen. Als zij afval wél netjes weggooien, houdt het probleem nog niet op, want er zijn toch altijd anderen die nog zorgen voor zwerfafval.

VERBONDENHEID MET LOCATIE

Als jongeren zich sterker verbonden voelen met een plek, zullen ze deze minder snel vies achterlaten. Jongeren kennen weinig verbinding met hun snoeproute en zetten zich af tegen de school. Daarom zijn deze plekken kwetsbaar voor afval. Verbondenheid kan natuurlijk wel groeien.

DÉ JONGERE BESTAAT NIET

De doelgroep jongeren van 12 tot 18 is breed en complex. Het zijn scholieren van verschillende leeftijden, met verschillende interesses, verschillende achtergronden en verschillende niveaus. Ze zitten net in de puberteit, er middenin of net niet meer. Sommige jongeren zijn bevattelijk voor groepsgedrag, anderen hebben al een eigen identiteit ontwikkeld.

SUCCESSFACTOREN

Op basis van jarenlange ervaring kan NederlandSchoon een aantal succesfactoren benoemen die zij heeft ingezet binnen campagnes voor jongeren.

MAAK GEBRUIK VAN GROEPSPROCESSEN

Omdat jongeren gevoelig zijn voor wat hun peers vinden, kunnen groepsprocessen in ons voordeel werken. Wanneer je de juiste jongeren weet aan te spreken, kunnen zij als 'influencers' werken voor de rest van de groep. Zo heeft NederlandSchoon bij dance events de organisatoren gestimuleerd om de clean-teams te laten bestaan uit peers; aansprekende, jonge mensen die op een relaxte manier opruimen.

STIMULEER SOCIALE CONTROLE

Uit verschillende rapporten blijkt dat jongeren zich bezwaard voelen wanneer ze groter (plastic) afval weggooien. Het gevoel dat ze gecontroleerd en mogelijk beboet worden, kan worden nagebootst om zo het creëren van zwerfafval te voorkomen. Zo is het sociale signaal 'een paar ogen' als sticker op afvalbakken geplaatst op hogescholen³. Dit heeft geleid tot meer gebruik van de bak en dus minder productie van zwerfafval.

ZORG VOOR VERBONDENHEID MET EEN SPECIFIEKE LOCATIE

Opgevallen is dat op sportclubs en thuis weinig afval verwordt tot zwerfafval. Jongeren voelen zich namelijk verbonden met deze locaties. Dit gevoel van verbondenheid is, onbewust of bewust, te creëren. Bijvoorbeeld door jongeren actief te betrekken bij locaties, echt verantwoordelijkheid te geven. Als jongeren hun eigen afvalbak op het schoolplein en op de

snoeproute zelf vormgeven of 'pimpen' zorgt dit voor meer verbondenheid met de plek.

MAAK GEVOLGEN VAN ZWERFAFVAL VOOR HET MILIEU ZICHTBAAR

De gevolgen van zwerfafval op de korte en lange termijn kunnen zichtbaar worden gemaakt. Hoeveel afval waait weg en waait de natuur in, hebben mensen en dieren in hun omgeving er last van? Dat inzicht kan worden gebruikt om een verantwoordelijkheidsgevoel te creëren.

GEEF JONGEREN HET GEVOEL DAT ZE IETS KUNNEN VERANDEREN

Verantwoordelijkheidsgevoel wordt groter als jongeren het gevoel hebben dat ze wat kunnen veranderen. Als ze gaan geloven dat ze iets kunnen veranderen met hun gedrag en écht wat bijdragen dan hebben ze (mogelijk) ook sneller de intentie om afval netjes weg te gooien.

MAAK HET LEUK!

Wanneer je afval weggooien leuker maakt, zijn mensen over het algemeen gemotiveerder om het daadwerkelijk te doen. Niet omdat ze het belang ervan inzien, maar omdat de activiteit ze aanspreekt.

³ Zwerfafval: Met automatisch gemak gooi je het in de afvalbak - Drs. R. Broeders, Prof. dr. C. Midden & Dr. J. Ham (2010)

AANPAK EN CAMPAGNES

De vraag naar zwerfafvaleducatie voor jongeren tussen de 12 en de 18 jaar neemt toe. Ook het aantal initiatieven om iets aan zwerfafval te doen, al dan niet op de school, neemt toe. Dat initiatief komt zowel van docenten als van leerlingen zelf. Zwerfafval is actueel, het onderwerp is top of mind maar het gedrag is er niet altijd naar. Hoe kun je dit aanpakken? NederlandSchoon heeft - ook in samenwerking met organisaties en bedrijven - een aantal campagnes ontwikkeld en uitgevoerd, specifiek gericht op de jongerendoelgroep. Niet alleen aanpakken gericht op het individu, maar ook diverse aanpakken die scholen/docenten kunnen inzetten. Deze campagnes zijn gevoerd vanuit het activatieplatform Supporter van Schoon.

SCHOON BELONEN

Schoon Belonen is een collectief beloningssysteem dat maatschappelijke organisaties zoals scholen, sport- en/of buurtverenigingen motiveert om zich in te zetten voor een zwerfafvalvrije omgeving. Sinds 2016 hebben veel

middelbare scholen meegedaan aan dit programma. Zo kregen de leerlingen van School aan Zee in Den Helder afvalles van olympisch kampioen Dorian van Rijsselberghe. En in Lansingerland deden scholieren een pitch voor de wethouder, om een oplossing te bedenken voor het zwerfafvalprobleem. Ook op sportclubs werd het Schoon Belonen-programma gedraaid. Daar vestigden voetbal- en hockeydoeken aandacht op zwerfafval en afbraaktijden.

TRASH LOTTERY OP LOWLANDS

De Trash Lottery is een positieve en opvallende manier om bezoekers van een festival- of campingterrein er op te wijzen dat ze zelf een belangrijke rol spelen in het schoon en prettig houden van de leefomgeving.

Bezoekers van Lowlands leverden hun vuilzakken met een unieke code in, waarna ze in een loterij kans maakten op vrijkaarten voor de volgende editie van Lowlands.

MCDONALD'S

McDonald's heeft in samenwerking NederlandSchoon, Tauw en SK International een onderzoek gedaan naar consumentengedrag en beperking van zwerfafval. Zo zorgt McDonald's voor prullenbakken op strategische plekken op het terrein van alle McDonald's restaurants om het gasten zo makkelijk mogelijk te maken hun afval weg te gooien. Zo is ook de G-snake ontwikkeld om de stroom van afval uit de auto niet op straat te laten belanden.

SNOEPRROUTE

Tussen scholen en supermarkten of fastfood-restaurants zie je vaak veel zwerfafval: de snoeproute. Om dat tegen te gaan, is de snoeproute-aanpak ontwikkeld. Bij deze aanpak worden ondernemers, scholen, leerlingen en de gemeenten betrokken. De snoeproute maakt gebruik van 'nudging': een steuntje in de rug dat mensen onbewust helpt

om bepaald gedrag te vertonen. Dat werpt zeker zijn vruchten af. Uit onderzoek bij verschillende gemeenten, blijkt dat de [snoeproute-aanpak](#) een reductie oplevert van zo'n 50% zwerfafval.

SCHONE AVOND4DAAGSE

In samenwerking met de Koninklijke Nederlandse Wandel Bond (KWBN), is de Schone Avond4daagse ontwikkeld. De route schoon achterlaten is de norm. Ruim 300 Avond4daagse organisaties sloten zich aan bij dit initiatief.

PACKATHON 2019

'Ontwikkel een toekomstbestendige oplossing voor de zwerfafvalproblematiek via het herontwerp van verpakkingen en via de manier van uitgifte.' Zo luidde de opdracht aan 75 studenten van de Hogeschool van Amsterdam (HvA), de Haagse Hogeschool (HHS) en HAS Hogeschool Den Bosch (HAS). De studenten namen deel aan de zogenoemde Packaging hackathon, oftewel de [Packathon 2019](#), georganiseerd door het Kennisinstituut Duurzaam Verpakken (KIDV) en Stichting Nederland Schoon. De opdracht aan de studenten was specifiek gericht op het verpakkingsportfolio van fastfoodketen FEBO.

Stoeptegel

Poster

EDUCATIEVE MIDDELEN

Vanuit scholen, primair en voortgezet, en bso's is vraag naar educatief materiaal dat kinderen én jongeren:

- bewust maakt van de gevolgen van zwerfafval;
- bijdraagt aan een positieve gedragsbeïnvloeding ten aanzien van zwerfafval.

NederlandSchoon heeft haar kennis omgezet naar kwalitatief lesmateriaal dat aansluit op de kerndoelen van het onderwijs en op de 21e eeuwse vaardigheden, de schoolpraktijk⁴ én een handelingsperspectief biedt. Wat kunnen jongeren doen om het verschil te maken? Wat kunnen ze zelf doen aan het probleem van zwerfafval?

SCHOON CHALLENGE

In de [Schoon Challenge](#) worden leerlingen uitgedaagd zelf na te denken over hoe je zwerfafval voorkomt en wat ze zélf kunnen doen. Met als eindresultaat: het maken van een eigen zwerfafvalcampagne. De discussie over zwerfafval wordt aangewakkerd, de kennis die de leerlingen al hebben wordt geactiveerd en aangevuld met feiten.

AFVALKOFFER

De Afvalkoffer voor bso's en primair onderwijs zit boordevol met leuke en praktische (knutsel) opdrachten, puzzels, spelletjes, quizjes, opschoottips en nog veel meer. Spelenderwijs komen kinderen zo van alles te weten over het voorkomen van zwerfafval en het recyclen van afval. Het is de manier om kinderen bewust te maken van (zwerf)afval.

AANDESLAGMETAFVAL.NL

Het lesmateriaal van NederlandSchoon wordt continue geüpdate en aangevuld. Het is sinds 2016 ontsloten op de website [aandeslagmetafval.nl](#)⁵.

Aandeslagmetafval.nl is een goed bezochte educatieve website over het voorkomen van zwerfafval en het recyclen van afval. Je vindt er gratis lesmaterialen en volop inspiratie voor zwerfafvallessen en buitenschoolse opvang (bso) activiteiten. De site richt zich op docenten in het basis- en voortgezet onderwijs, bso's en Natuur en Milieueducatiecentra (NME's).

⁴ Kwalitatief en kwantitatief onderzoek naar behoeften van docenten op het vlak van afvaleducatie, Kantar Public (2017)

⁵ In samenwerking met Podium